

De installatie van de Universiteit te Gent door Mathieu van Bree

Het Rijksmuseum verwierf in 1962 uit de kunsthandel in Duitsland een 19de eeuws schilderij, dat een officiële plechtigheid voorstelt, die plaats grijpt in een grote zaal, bij deze bijzondere gelegenheid versierd met Oranje-kleuren en Hollandse vlaggen alsook met wapenschilden waarop het monogram *W* van Koning Willem van Nederland is aangebracht. Het nationale karakter van deze voorstelling zette het Rijksmuseum tot aankoop aan (afb. 1)¹.

Wie schilderde dit paneel? Welke plechtigheid heeft de kunstenaar willen vereeuwigen? In welke stad en in welk gebouw speelde zich de gebeurtenis af? Wie zijn de belangrijke personaliteiten die hier werden afgebeeld? Zovele onbeantwoorde vragen die echter het museum niet weerhouden hebben het schilderij aan te kopen. Men hoopte immers het antwoord hierop te vinden.

Toen ik enkele tijd geleden Dr. A. F. E. van Schendel op een congres ontmoette, sprak hij mij over het bovengenoemde schilderij. Daar men de voorgestelde zaal in Nederland niet terugvond, veronderstelde hij dat het hier een openbaar gebouw in België betrof waarin zich een plechtigheid voltrok die zou teruggaan tot het Hollands Bewind. Nadat ik de foto van het schilderij had ontvangen was het voor mij vrij gemakkelijk de architectuur thuis te wijzen; het was immers een van de grote zalen, de Troonzaal van het stadhuis te Gent. Opzoekingen in de archieven van de stad brachten mij op het spoor om de voorgestelde plechtigheid te identificeren als de Plechtige Installatie van de Universiteit van Gent in 1817, in tegenwoordigheid van de Erfprins van de Nederlanden. De toeschrijving van het werk aan

de schilder Mathieu van Bree, reeds gesuggereerd door het Rijksmuseum, werd hierdoor dan ook bevestigd, zoals wij verder zullen zien.

DE ZAAL

In zijn brief van 31 januari 1964 vroeg Dr. van Schendel mij: *Kent U de grote zaal? In Noord-Nederland kan ik ze niet situeren . . .* Als Gentenaar had ik uiteraard geen last om hierin de Troonzaal van ons stadhuis te herkennen, met de brede gewelven, de troon met groot rood baldakijn en de twee leeuwen-vlaggendragers. Het verbaasde mij echter dat de tribunes die wel degelijk op het schilderij voorkomen zich thans niet in de Troonzaal bevinden. Eerst dacht ik dat het hier een vrijheid betrof die de kunstenaar zich had veroorloofd, een schepping van de verbeelding. Maar in het Stedelijk Archief vond ik een document dat de aanwezigheid van dergelijke tribunes in het begin van de 19de eeuw bevestigt en duidelijk aantoonde.

De Troonzaal bevindt zich op de verdieping van het Schepenhuis van de Keure en werd gebouwd in gotische stijl tussen 1519 en 1535. De verdieping bleef onafgewerkt tot 1635. Toen werd deze ingericht om de grote doeken op te hangen die Gaspard de Crayer, Nicolas de Liemaekere, Cornelis Schut en Antoon Van de Heuvel hadden geschilderd voor de Blijde Intrede van de nieuwe Gouverneur van de Nederlanden, de Kardinaal-Infant, broeder van de koning Filips IV van Spanje. Zoals M. Henri Nowé terecht opmerkt², waren de kraagstenen, die de lange plafondbalken moesten dragen, reeds meer dan twee eeuwen aanwezig. Men besloot nochtans het plafond in hout

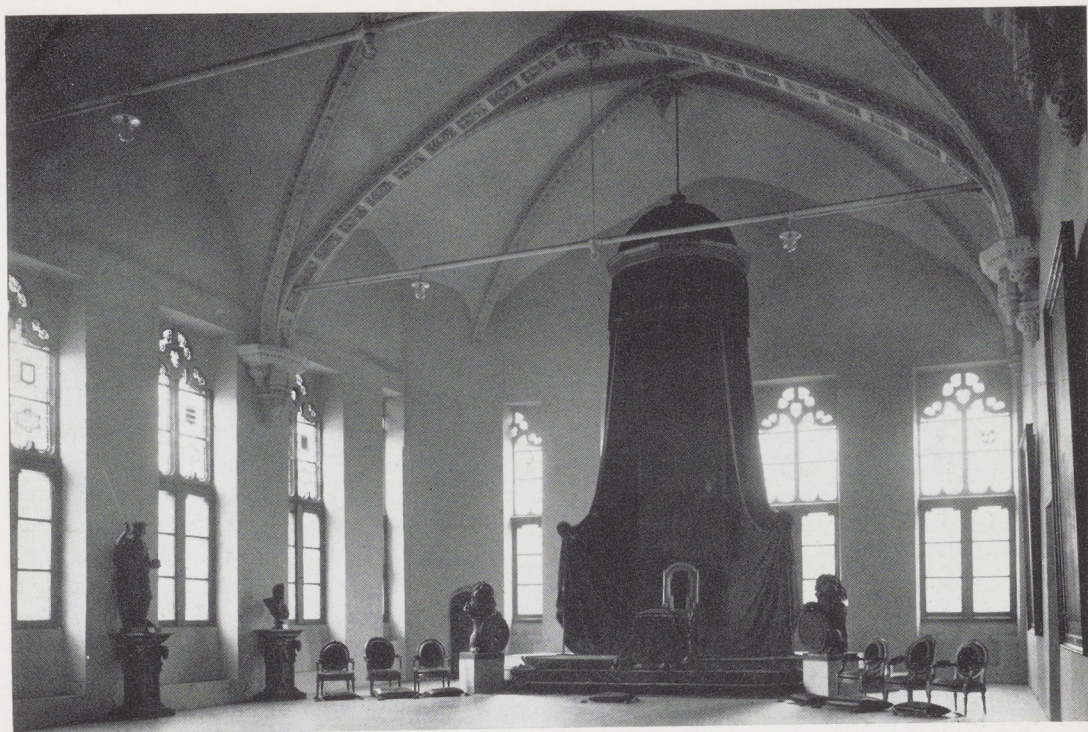
Afb. 1. Mathieu-Ignace van Bree. De plechtige Installatie van de Universiteit te Gent door de erfprins Willem Frederik, 9 oktober 1817. Schets. Rijksmuseum, Amsterdam.

dat voorzien was, te vervangen door gemetselde gewelven. Zo komt het dan dat Renaissance-gewelven rusten op gothische consoles. De opdracht werd toevertrouwd aan Pierre Plumion, aan wie wij ook het Renaissance-gedeelte van het stadhuis te danken hebben. De werken waren beëindigd in 1636.

De troon, bekroond door een baldakijn in rode zijde, is nog steeds ter plaatse en werd opgericht ter gelegenheid van de plechtige Inauguratie van Keizer Jozef II als Graaf van Vlaanderen op de Vrijdagsmarkt in 1780. Daarom ook noemt men deze zaal 'Troonzaal'; soms ook 'Cavalcadekamer' omwille van de schilderijen die ruitertafereelen voorstellen (afb. 2).

In 1803 besloot de gemeentelijke administratie deze grote zaal in te richten als balzaal. Ter gelegenheid van het bezoek van Napoleon Eerste Consul, liet men in het zelfde jaar grondige verbouwingen aanbrengen aan de gerechtszaal van de Schepenen van de Keure en aan de kapel, die bovendien op schandalige wijze werd beschadigd teneinde de bouw van een trap toe te laten, die rechtstreeks naar de Troonzaal moest leiden. Wij vonden in het Stadsarchief de volgende tekst terug:

*CAHIER DES CHARGES ET DEVIS
POUR LA CONSTRUCTION D'UNE SALLE
DE BAL AU LOCAL DE L'ANCIENNE SALLE
DE CAVALCADE, À L'HOTEL DE LA VILLE
DE GAND*

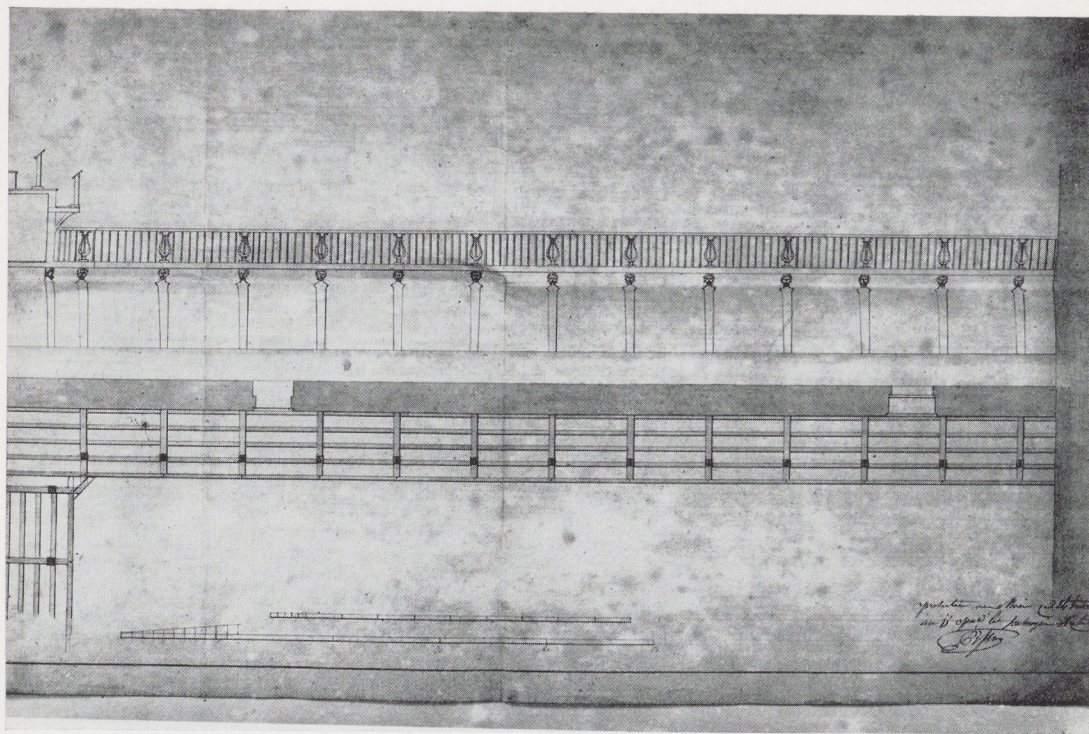

Afb. 2. De 'Troonzaal' in het Stadhuis te Gent. Copyright A.C.L. Brussel.

. . . Il sera fait et exécuté une galerie qui aura son issue par l'ancien escalier et suivra le tour de la Salle. Cette galerie sera de la largeur de deux mètres et, élevée au dessus du plancher de trois mètres, sera soutenue par 31 cariatides ou gaines antiques; une balustrade couronnera la dite galerie qui sera décorée analogue au sujet. Un amphithéâtre pour orchestre sera construit à deux rangées, sur lequel on montera par un petit escalier dérobé placé dans la tournelle . . . Neuf tableaux, peints en détrempe et sur toile, formeront autant de tableaux représentant des paysages et statues en conformité du dessin; quatre de ces tableaux s'ouvriront en deux pour donner le jour dans la salle, le reste des murs et voûte seront peints en colonnades unies également en détrempe . . . 31 têtes en plâtre seront faites et placées à autant de gaines égyptiennes . . . Le présent devis fait et rédigé par le soussigné Architecte de la Ville de Gand le 25 pluviôse an II [14

février 1803] [signé] Pisson. Het bijgevoegd plan van architect Jean-Baptiste Pisson (1763–1818) draagt volgende vermelding: *Présenté au Maire le 24 ventose an II [15 mars 1803] par le soussigné Architecte [signé] Pisson* (afb. 3).

Wanneer wij even zijn blijven stilstaan bij dit bestek en het bijgevoegd plan dan is het omdat zij nauwkeurig de tribunes beschrijven die op het schilderij van Amsterdam staan afgebeeld. Men herkent er de kariatiden, de verhoogde galerij, de balustraden. Samen met het plan van Pisson is dit schilderij het enig bewaarde iconografisch document dat de toestand weergeeft van de Troonzaal verbouwd door Pisson. Deze verbouwingen uitgevoerd naar aanleiding van het bezoek van Bonaparte werden zeer streng bekritiseerd door de bevolking. Men verweet de architect bijzonder

Afb. 3. Jean-Baptiste Pissot. Ontwerptekening voor de tribunes in de Troonzaal van het Stadhuis te Gent, 1803. Stadsarchief, Gent.

dat hij de binnenarchitectuur, die vroeger in volkomen harmonie was met de 16e eeuwse gevel, grondig had gewijzigd. In 1870 belastte de gemeentelijke administratie de architect Adolphe Pauli (1820–1895) de verschillende zalen in hun oorspronkelijke staat te herstellen. Op dit ogenblik werden de tribunes uit de Troonzaal verwijderd. Alleen de troon met bovenop het baldakijn alsook de twee leeuwen-vaandel dragers bleven ter plaatse. Op afb. 2 zien wij de Troonzaal vóór Wereldoorlog II en vóór het reinigen en herstellen van het baldakijn en de zetels in 1961. De *W* op het wapenschild, dat wordt gedragen door de leeuwen, uit verguld pleister, werd vervangen door de wapens van de stad Gent en de vlaggen door een vaandel met hetzelfde wapen. De vier grote gotische vensters, die waren dichtgemetseld achter de troon, werden weer geopend.

DE CEREMONIE

Nu de zaal en ook de stad geïdentificeerd werden blijft nog te bepalen welke plechtigheid zich hier afspeelt. Het portret dat prijkt boven de troon en de beeltenis van Jozef II verving, alsook de initiaal *W* op het wapenschild laten veronderstellen dat het hier gaat om een plechtigheid ter ere van Koning Willem I of om een ceremonie die door hem werd voorgezeten. Wij onderzochten dus in de lokale pers uit die tijd³ op welk tijdstip en onder welke omstandigheden de koning der Nederlanden te Gent werd ontvangen. Zo konden wij terugvinden dat Willem I zijn Blijde Intrede deed te Gent op 11 september 1814. Op 17 februari 1815 bracht hij te Gent een bezoek aan verscheidene particuliere schilderijenverzamelingen alsook aan het atelier van Joseph Paelinck (1781–1839). Op 25 februari 1815 kondigt men te

Gent de wetgeving aan van het Koninkrijk der Nederlanden onder de souvereiniteit van Willem I. De erfprins die op die dag een voorstelling in de schouwburg bijwoonde wordt uitbundig toegejuicht op de Kouter. Op 5 september van hetzelfde jaar doen Koning Willem I en Koningin Wilhelmina hun plechtige intrede te Gent. Op 11 juli 1817 bezoekt Willem I, vergezeld van Prins Frederik, opnieuw Gent; en vervolgens op 6 oktober 1820 wordt nogmaals het bezoek vermeld van de Koning, vergezeld van Prins Frederik. Te dezer gelegenheid schenkt hij aan de stad Gent het grote schilderij van de Antwerpse schilder Mathieu van Bree dat voorstelt *Willem den I zijne Tusschenspraake gebruykende voor de katholieke die in 1578 op bevel van Hembyse gevangen waeren*. Het schilderij was bestemd om de Troonzaal van het stadhuis te sieren omdat men van mening was dat het gebeuren zich hier had afgespeeld. De Koning werd vervolgens nogmaals ontvangen door de gemeentelijke administratie toen hij terugkeerde van Terneuzen op 29 mei 1829. Het nauwkeurig relaas in de toenmalige kranten van elk bezoek van Willem I aan Gent maakt het voor ons duidelijk dat de Koning nooit officieel werd ontvangen in de Troonzaal. Wel werd naar aanleiding van het bezoek dat hij bracht aan de stad op 29 mei 1829, hem een banket aangeboden in deze zaal; deze plechtigheid strookt echter niet met deze op het schilderij. Belangrijk voor deze studie is echter het zeer nauwkeurig verslag in de *Gazette van Gend* van 13 oktober 1817 van de aankomst en de ontvangst van Z.K.H. de kroonprins op 9 oktober 1817, ter gelegenheid van de plechtige Installatie van de Universiteit van Gent in de Troonzaal van het stadhuis. Hier volgt de originele tekst: *Z.K.H. den kroon-prins is vooreden donderdag 9 oktober 1817 om een ure en half naer middag, uyt Brugge alhier aengekomen en afgestapt in het hôtel van het gouvernement. Om twee uren heeft eene deputatie van het collegie der curateurs van de universiteit van Gend, vergezeld door den prachtingen stoet onzer hoofd-gildens en door het schoon musicq der ciciliaenen, onder het geluyd der triumphklokken, den prins en de heer commissaris-generael Repelaer van Driel gaenafhalen en geleyd nae het*

stadhuys in de troon-zaele, alwaer eene tal- en luyserrijke bijeenkomste van heeren en dames den prins afwachtte en onthaelde met algemeyne toejuicchingen die hij alom op zijnen weg had ontmoet.

Zig op den zetel geplaetst hebbende, die voor hem bereyd was, heeft Z.K.H. alle de plechtigheden bijgewoont van de installatie onzer universiteyt. De zittinge werd geopent door een redevoeringe van den heer Repelaer, waernaer den heer secretaris-inspecteur van Toers de benoemde curateurs en professors afgelezen heeft, en, naer dat zij den eed hadden gedaen, heeft Z.E. den commissaris-generael verklaert dat de universiteyt geïnstalleerd was, waerop den burgemeester graeve de Lens eene redevoering heeft gedaen betrekkelijk tot de omstandigheyd, en de plechtigheyd wierd geëyndigt met een derde redevoeringe in het latijn door den heer rector magnificus van Rotterdam.

Z.K.H. den erfprins werd vervolgens, onder herhaelde algemeyne toejuicchingen, met zijn gevolg uytgeleyd, en begaf zig nae eene andere zaele van het stadhuys alwaer eene tafel was bereyd van 90 couverts, aen welke nevens den prins gezeten waeren den heer Repelaer en den heer burgemeester, en tegen-over den heer gouverneur van de provincie; voorders de voornaemste magistraets-persoonen en de militaire, de professors der universiteyt, de hoofden der societeyten van de konsten en wetenschappen binnen deze stad. Naer de gezondheid van Z.M. den Koning, wierd door den Burgemeester ingestelt de gene van den erf-prins, die recht staende daer aen beantwoordde met den hertelijksten wensch van het geluk der gentenaers en van den voorspoed hunder fabriquen.

Z.K.H. heeft ook de werk-plaetsen van de heeren schilders van Huffel en Cauver met een bezoek vereert. Er is dus geen twijfel meer mogelijk. Het schilderij stelt ongetwijfeld de Plechtige Inauguratie van de Gentse Universiteit voor. De Gentse Universiteit werd gesticht bij regeringsbesluit op 25 september 1816. Reeds op 7 november 1814 had de gemeenteraad van de stad Gent de volgende motie gestemd die gericht was tot Koning Willem⁴.

Considérant qu'après la Pacification de Gand en 1576, ce sous l'auguste maison d'Orange, une université a été établie et ouverte à Gand; qu'elle n'a été détruite que par les suites d'une guerre impie, et qu'ainsi la

ville de Gand ne réclame qu'une chose qui a été voulue par les ancêtres du prince magnanime appelé par les Hautes Puissances Alliées pour le bonheur de nos provinces.

Considérant que le même décret, qui en 1578 a fondé une université à Gand, peut être considéré comme n'ayant été que suspendu et que la présente demande de la ville de Gand a bien moins pour objet l'établissement que le rétablissement de ce qui a été consenti par l'illustre maison d'Orange-Nassau.

In 1745 werd te Gent onder Oostenrijks bestuur een Collegium Medicum gesticht dat tot taak had geneesheren te vormen. Dit Collegium werkte verder onder Frans bestuur. Verscheidene andere steden evenwel, zoals Brussel, Brugge en Doornik, stelden zich kandidaat als zetel voor een nieuwe universiteit. Uiteindelijk besliste het decreet van 25 september 1816 tot de stichting van drie staatsuniversiteiten en het **REGLEMENT OP DE INRICHTING VAN HET HOOGER ONDERWIJS IN DE ZUIDELIJKE PROVINCIEËN VAN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN** bepaalt nauwkeurig:

Er zullen in de zuidelijke provinciën drie hooge scholen zijn, aan welke niet alleen de studien tot bekoming van wetenschappelijke graden zullen voleindigd, en die graden zelve toegekend worden, maar aan welke, dien ten gevolge, in alle de voornaamste deelen van menschelijke kennis onderwijs zal gegeven worden. Deze hooge scholen zullen gevestigd zijn te Leuven, Gent en Luik⁵. De stad Gent beschouwde deze beslissing als een persoonlijke overwinning en vierde het gebeuren op luisterrijke wijze. Aanvankelijk telde de Universiteit van Gent vier faculteiten, zestien professoren en honderdnegentig studenten; er werd gedoceerd in het Latijn.

Naar aanleiding van de 150ste verjaardag van de stichting van de Universiteit vorig jaar, werd het schilderij, dat we hebben kunnen identificeren, tentoongesteld⁶. Op dezelfde tentoonstelling zagen we eveneens het **PROCES-VERBAL DE L'INSTALLATION DE UNIVERSITÉ** gesigneerd door de Graaf de Lens, burgemeester van de stad Gent, en Van Toers, respectievelijk president en secretaris van het Curatoren-College

van de Universiteit. Niettegenstaande het Hollands bewind wijzen wij erop dat het briefhoofd en het officiële rapport van de Universiteit in het Frans waren opgesteld. Dit rapport is bijzonder waardevol voor de studie van het schilderij uit Amsterdam en voor de identificatie van de hoogwaardigheidsbekleders die erop afgebeeld zijn. Ziehier de tekst⁷:

Ce jourd'hui neuf octobre 1817 à une heure et demie de relevée, les membres du Collège des Curateurs, nommés par S.M. le roi, se réunissent à l'hotel-de-ville dans la Salle de la Chapelle, où arrivent successivement les professeurs et les chefs des Autorités civiles et militaires.

Une députation des Curateurs part à deux heures, précédée des six confréries de la ville, et se rend à l'hotel du gouvernement pour y aller au devant de S.E. le Commissaire général de l'instruction publique des Sciences et des Arts.

à deux heures et demie, les acclamations publiques annoncent l'arrivée de Son Altesse royale Mgr Le Prince héréditaire. S.A., conjointement avec S.E. Le Commissaire général, est introduite par les Curateurs dans la Salle du Trône.

Le fond de cette vaste Salle est ornée du dais royal sous lequel est placé le portrait de S.M.; devant le dais est un fauteuil non-occupé.

S.A.R. et S.E. Le Commissaire général occupent sur l'estrade les fauteuils qui leur sont destinés; à leurs cotés siègent le président et les membres du Collège; Les secrétaires sont placés devant une table isolée à droite de l'estrade. Un fauteuil vide à côté du Commissaire général est réservé pour le Recteur Magnifique lorsqu'il sera proclamé.

à droite et à gauche, sur l'estrade, sont placés les professeurs et les chefs des Autorités civiles et militaires, les membres du Collège des échevins et de la régence, et les autres fonctionnaires publics, sont placés au bas de l'estrade; les deux Massiers de l'université à droite et à gauche au bas des degrés qui y conduisent, et un nombreux auditoire est répandu dans les galeries et dans tous les pourtours de la Salle.

S.E. le Commissaire-général ouvre la Séance par le discours d'inauguration, où il appelle la reconnaissance publique sur le bienfait de S.M., et exprime l'espoir que le gouvernement a conçu du succès de la nouvelle

institution dans une ville si honorablement distinguée par son amour pour les sciences et les arts.

Après ce discours, le Secrétaire-Inspecteur donne lecture des décrets du roi qui nomme les différents professeurs et ayant lu la formule prescrite par l'article 187 du règlement organique du 25 Septembre 1816, le président répète la formule, et chacun des Professeurs appelé par son nom, se présente au devant de l'estrade, et fait le serment ès mains du président des Curateurs.

Le secrétaire-inspecteur lit ensuite le décret par lequel S.M. confère au Docteur Van Rotterdam, professeur de la faculté de médecine, les fonctions de Recteur-magnifique pour l'année académique qui va s'ouvrir.

il prélit en même tems la formule du serment prescrit par l'article 186 du règlement déjà cité, et le recteur-magnifique s'avance devant l'estrade; ayant prêté le serment, il va occuper le fauteuil, resté vide à côté de S.E. le Commissaire-général.

S.E. s'étant levée, proclame que l'université de Gand est installée. Les acclamations publiques et l'air national répondent à ce discours.

Après la Symphonie, Le président du Collège des Curateurs, Bourguemaître de la ville, se lève et prononce un discours où il exprime, sous ce double point de vue, la reconnaissance de ses collègues, et celle des habitans de Gand, et saisissant l'heureuse circonstance de l'arrivée du prince héritaire, il le présente à la gratitude publique, comme le fils chéri de notre bienfaiteur, bienfaiteur lui-même des Sciences et des Arts, et le digne rejeton du Grand Guillaume et de Maurice, l'un fondateur, l'autre élève de l'université de Leyde.

Une nouvelle Symphonie précède le discours que le Recteur magnifique prononce en langue latine sur le noble but de l'université, et sur les heureux résultats que la patrie a le droit d'en espérer, si le zèle des professeurs répond à l'étendue du bienfait.

Ce discours, comme ceux de S.E. le Commissaire-général et celui du Président des Curateurs et Bourguemaître de la ville, est accueilli par les témoignages de la plus vive satisfaction que donne le public à plusieurs reprises, et surtout, avec l'expression de la joie et du patriotisme, lorsque la reconnaissance des Orateurs le porte à désigner l'auguste bienfaiteur de la ville de Gand, et son illustre fils, le héros de la Belgique.

La séance est levée à quatre heures et demie.

Les Autorités constituées descendent de l'estrade, et les Curateurs reconduisent S.A.R. Mgr le prince-héritaire et S.E. Le Commissaire-général dans la Salle de la Chapelle au milieu des acclamations publiques qui se répètent et se prolongent.

fait et signé au jour indiqué en tête du présent procès-verbal.

Signé Ph. Comte de Lens, président et Van Toers, secrétaire inspecteur.

pour copie conforme adressée à S.E. le Commissaire-général

le Secrétaire-inspecteur
[signé] Van Toers

Overeenkomstig met het proces-verbaal bemerkten wij in het midden van de zaal de troonhemel waaronder het portret van Willem I is opgehangen, alsook de onbezette koninklijke troonzetel. In het midden van de verhoging, tegenover, herkennen wij, zittend de erfprins Willem Frederik (1792-1849), de toekomstige Willem II (afb. 4). Hij is gekleed in een blauwe jas en witte broek, het hoofd lichtjes gewend naar de Commissaris-Generaal van Openbaar Onderwijs, Wetenschappen en Kunsten, Repelaer van Driel, die de openingsrede uitsprak. Gekleed in een donker pak zit aan de linkerzijde van de Commissaris-Generaal de Rector Magnificus, Dr van Rotterdam, Ordinarius in de Faculteit van de Geneeskunde; verder de Graaf van Lens, Burgemeester en President van het College van Curatoren alsook nog verscheidene burgerlijke en militaire autoriteiten. Aan de rechterzijde van de Prins zetelen de Secretaris-Inspecteur Van Toers en de leden van het College van Curatoren terwijl de leden uit het gevolg van de Prins recht op staan achter hem. Achter de tafel van de secretarissen zitten de professoren, de leden van het schepencollege en van het regentschap, alsook aan de voet van de verhoging andere openbare functionarissen. Achter hen en in de tribunen merken we een talrijk publiek. Aan de voet van de leeuwen die de vlaggen torsen van de Nederlanden en van het Huis van Oranje, bevinden zich de twee pedellen van de universiteit.

De kunstenaar heeft de plechtigheid afgebeeld op

Afb. 4. Detail van afb. 1.

het ogenblik dat de Commissaris-Generaal zijn redevoering houdt. Hij heeft echter een kleine fout begaan door de Rector Magnificus zittend voor te stellen, want volgens de heersende normen diende de zetel nog onbezet te zijn omdat de Rector zijn eed nog niet had afgelegd.

DE SCHILDER

De toeschrijving van dit schilderij aan Mathieu van Bree lijkt ons zeker te zijn. De eigen stijl, compositie en onderwerp bevestigen dit ten volle.

Mathieu-Ignace van Bree (afb. 5) werd geboren te Antwerpen op 12 februari 1773 uit een eenvoudige familie van handwerkers. Zijn vader was een decoratieschilder. Omdat Mathieu wer-

kelijk begaafd was, werd hij vanaf 1789 leerling van de Academie van Antwerpen. Hij kreeg als eerste leraar de schilder Pierre-Jean Van Regemorter (1755-1830). Reeds in 1793 neemt hij deel aan de 'Tentoonstelling van de Antwerpsche kunstenaars maatschappij' met verschillende werken, namelijk: *De Weldadigheid* en twee *Portretten*. In 1794 behaalt hij de eerste prijs voor levend model. Omdat hij zich rekenschap gaf van de ondergang van de Vlaamse School vond hij het nutteloos zijn studies te Antwerpen voort te zetten. Naar het voorbeeld van Suvée, Paelinck en tal van zijn landgenoten richt hij twee jaar later zijn blikken naar Parijs waar David de grote meester is. Na een moeilijk debuut wordt hij ten slotte toegelaten tot het atelier van François

Afb. 5. Mathieu-Ignace van Bree (1773–1839). Zelfportret. Rijksmuseum, Amsterdam.

Vincent (1746–1816), de rivaal van Louis David. Ondertussen had Bonaparte de Algemene Wedstrijd gereorganiseerd en in 1797 neemt Van Bree deel aan de grote wedstrijd voor de Prijs van Rome. Het opgelegd onderwerp was *De Dood van Cato*, waarmee onze jonge kunstenaar de tweede prijs in de wacht sleepte. Tengevolge van dit succes genoot hij de bescherming van Joséphine die hem tot een van haar schilders benoemde en hem vereerde met verscheidene opdrachten.

Wij zien ook dat Van Bree gedurende zijn ganse schildersloopbaan in de gunst stond van de soevereinen en dit niettegenstaande de politieke beroeringen en de talrijke veranderingen van het Regime. Hij genoot de Hoge Bescherming van Joséphine en weldra ook die van Bonaparte. Vanaf 1801 werkt hij aan de schets voor het doek *Bonaparte Eerste Consul, gekroond door de Overwinning, beschermt de Handel, Kunsten en Wetenschappen*. Dit schilderij wordt opgehangen in het stadhuis van Antwerpen⁸.

Na vooraf Gent te hebben bezocht wordt Bonaparte op 18 juli 1803 geestdriftig ontvangen te

Antwerpen. Talrijke triomfbogen versieren de straten langswaar hij voorbij trekt. De voorname en de belangrijkste werd opgericht op de Meir en verheerlijkt de overwinning van Napoleon te Pont-d'Arcole. Het was ontworpen door Van Bree. In het stadhuis genoot onze schilder het voorrecht zijn grote doek dat de Eerste Consul verheerlijkt, te mogen voorstellen. De echtgenote van Bonaparte gaf blijk van haar bewondering en verklaarde dat de Eerste Consul nadat hij *De Overwinning te Pont-d'Arcole* had bewonderd, hem de opdracht gaf een werk te schilderen over zijn ontschepping in de haven van Antwerpen⁹.

Vanaf september 1803 verblijft Van Bree te Parijs om de portretten te maken van de personen die op dit schilderij moesten uitgebeeld worden¹⁰. In het zelfde jaar schildert hij nog een ander werk: *Frankrijk wordt bedreigd door Engeland*. Op 10 november van hetzelfde jaar biedt Van Bree ter gelegenheid van de 18 Brumaire (staatsgreep van Napoleon) het werk aan Joséphine aan, die hem uitnodigt te Saint-Cloud. Het werk beviel Napoleon uitermate en te zijner ere zal onze schilder nu de schets maken voor *De Krijgsoefeningen van de Franse vloot vóór Antwerpen*. Hij overhandigde het schilderij aan Napoleon die ondertussen Keizer was geworden en die als blijk van zijn bewondering aan de kunstenaar een prachtige ring schonk¹¹.

In 1804 vestigt Van Bree zich definitief te Antwerpen. Hij wordt benoemd tot Professor aan de Academie en opent bij hem aan huis een kosteloze school waar behalve tekenonderricht aan behoeftige kinderen ook volledig onderwijs wordt gegeven. Op het Salon dat het zelfde jaar wordt gehouden in het Stadhuis van Antwerpen exposeert Van Bree de schets van *De Ontscheping van de Eerste Consul te Antwerpen*, die dateert van 1804 en nog steeds wordt bewaard in het Kasteel van Versailles.

Teneinde van Bree toe te laten grote allegorische composities te maken ter ere van Napoleon, ontvangt hij in 1805 van de stad Antwerpen een subsidie van 5 000 fr voor de uitbreiding van zijn atelier in de Meirsteeg. Ter gelegenheid van het

Salon van 1805 zal hij in zijn atelier dat toegankelijk is voor het publiek, het schilderij ten toon stellen dat bestemd is voor het stadhuis: *Frankrijk het Roer aan de Schelde wedergevend*¹².

Wanneer in 1807 *De Ontscheping van de Eerste Consul* voltooid is, begeeft Van Bree zich naar Parijs om het doek te overhandigen aan de Keizer. Bij deze gelegenheid tracht hij, echter zonder succes, de teruggave te bekomen van de kunstwerken die in 1794 uit België werden weggehaald. Er worden hem enkel gipsen afgietsels van antieke beelden teruggegeven.

Alhoewel Van Bree nog verscheidene andere werken zal maken ter ere van Napoleon, toch komt het voor dat deze na de echtscheiding van de Keizer in 1809, minder talrijk en minder belangrijk zijn geworden, wat de invloedrijke bescherming van de Keizerin Joséphine bewijst ten gunste van onze schilder. Op de verkoop van zijn atelier¹³ in 1852 bevonden zich onder andere drie tekeningen: *Gezicht op het kamp van de erwacht te Antwerpen gedurende het verblijf van Napoleon en Marie-Louise aldaar* (verkeerdelijk gedateerd 1808 in de catalogus, terwijl Marie-Louise Napoleon pas huwde in 1810), verder *Ontwerp voor een triomfboog voor de Blijde Inkomst van Napoleon te Antwerpen in 1810* en *Napoleon bij het bed van de gekwetste Maarschalk Frioul*. Deze werken zijn naar ons weten niet verder uitgewerkt. Het Museum van Versailles bezit twee schilderijen die voorstellen: *Napoleon en Marie-Louise bezoeken het escader geankerd voor Antwerpen* en *De Frieland gelanseerd in de haven van Antwerpen*. Ten slotte schilderde Van Bree nog *De Intrede van Napoleon te Amsterdam in 1811*.

Na de val van Napoleon aarzelt Van Bree niet om onmiddellijk zijn schilderkunst in dienst te stellen van het nieuwe Regime en heel vlug zoekt hij de bescherming van de Koning der Nederlanden. Vanaf juni 1815 schildert hij twee werken geïnspireerd door de neerslag van Napoleon en die het Huis van Oranje verheerlijken, namelijk: *De Scotten schenken Wellington de Arenden terug die ze van de Fransen namen* en *De Prins van Oranje te Quatre-Bras*¹⁴.

Dank zij de daadwerkelijke tussenkomst van

Willem I kwam België terug in het bezit van een groot deel van de kunstwerken medegenomen door de Fransen in 1794. Van Bree maakte deel uit van de Recuperatiecommissie en deze maal slaagde hij in zijn opzet¹⁵. Als dankbetuiging aan de Koning die de teruggave van de gestolen werken bekwam, besluit de stad Antwerpen in december 1815 een portret te laten schilderen van Willem I. Onmiddellijk liet Van Bree de burgemeester van de stad weten dat hij een levensgroot portret van de koning had geschilderd en dat hij bereid was het kosteloos te schenken¹⁶. Dit portret, gedateerd 1814, werd plechtig uitgehuldigd op 24 augustus ter gelegenheid van de verjaardag van de koning. De schilder kreeg als dankbetuiging van de stad Antwerpen om het aandeel dat hij had in de actie voor het terugwinnen van kunstwerken van de stad Antwerpen, een zilveren palet.

Bij besluit van 1 juni 1816 wordt Van Bree benoemd tot lid van het Koninklijk Nederlandsch Instituut. In hetzelfde jaar wordt te Antwerpen, op initiatief van de Maatschappij van de Kunstvrienden, dat zo pas is gesticht (24 augustus 1816), een borstbeeld van Rubens in terracotta ingehuldigd. Dit werk door Van Bree is een der enige beeldhouwwerken die hij maakte¹⁷.

Het jaar 1817 was voor Van Bree bijzonder gunstig. Hij wordt verkozen tot gemeenteraadslid van de stad Antwerpen; zijn benoeming tot Professor aan de Academie, die inmiddels de titel 'Koninklijk' bekwam, wordt bekrachtigd. Hij beëindigt terzelfdertijd een van zijn meest beoemde werken, die hij in opdracht van Willem I in 1816 schilderde, *De Zelfopoffering van de Burgemeester Van der Werff voor het heil van zijn Vaderland gedurende het tweede beleg van Leyden*¹⁸. Het doek werd tentoongesteld op het Salon van Gent in juli 1817 en de Vereniging voor Schone Kunsten schonk hem hiervoor de gouden medaille.

De 19de februari 1817 werd te Brussel in de voorlopige kroonprinselijke residentie in de Wetstraat, thans de linkervleugel van het gebouw der Belgische Kamer der Volksvertegenwoordigers, de prins Willem Alexander, de toekomstige Willem

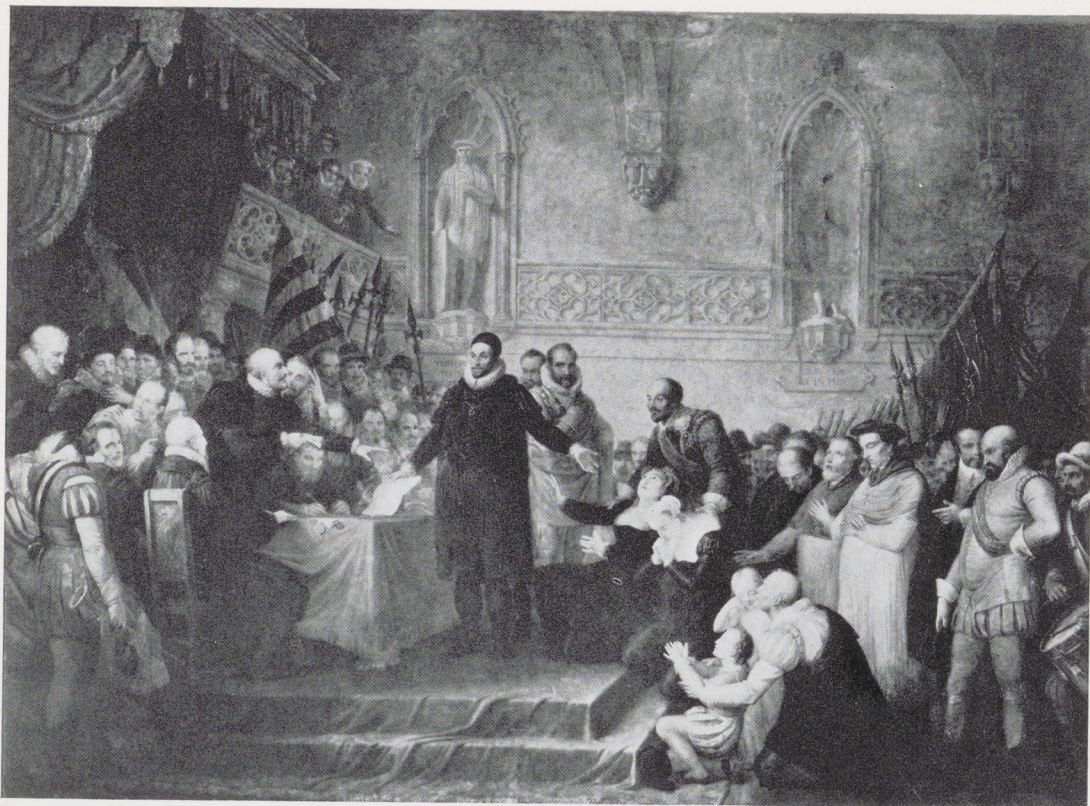

Afb. 6. Mathieu-Ignace van Bree. De doop van Prins Willem Alexander te Brussel, 27 maart 1817. Schets. Oranje Nassau Museum, Delft.

III en vader van Koningin Wilhelmina, geboren. Vanaf 20 februari deed Van Bree beroep op de vaderlandse gevoelens van zijn leerlingen in de karakteristieke termen uit die tijd: *... que vos crayons, que vos pinceaux, que vos ciseaux, en traçant un monument digne d'un événement aussi mémorable, consacrent à jamais l'heureux jour qui donna naissance au fils du Héros des Quatre-Bras, de l'époux d'Anna Pavlovna!* Hij schrijft naar de Commissaris-Generaal van Onderwijs, Wetenschappen en Kunsten, Jonkheer Ocker Repelaer Van Driel: *Je ne désire pas de m'endormir; un événement aussi mémorable pour nos provinces que la naissance d'un*

*Illustre Rejetton du Vainqueur des Quatre-Bras n'est pas indifférent pour un Belge. Je viens d'annoncer à tous les élèves de l'Académie Royale de Peinture à Anvers que je donnerai une médaille d'or à celui d'entre eux qui fera la meilleure esquisse allégorique, relatif à la naissance de ce jeune Prince. Pour moi, j'ai formé le projet de faire un dessin ou tableau de la cérémonie du baptême de ce jeune Prince. Mais pour pouvoir l'exécuter avec vérité je désire et j'ose prier Votre Excellence de m'accorder une place dans l'Eglise où je pourrais bien voir cette auguste cérémonie*¹⁹.

Het doopsel vond plaats op 27 maart 1817 in de Kerk van de Augustijnen waar Van Bree een

Afb. 7. Mathieu-Ignace van Bree. Prins Willem van Oranje bemiddelt ten gunste van de Katholieken in 1578. Gedateerd 1819. Stadhuis, Gent. Copyright A.C.I. Brussel.

plaats werd voorbehouden²⁰. De schets die hij ter herinnering aan deze plechtigheid maakte, werd verworven door Z.E. Baron van Keerbergh, Gouverneur van Oost-Vlaanderen, en werd vervolgens geëxposeerd op het Salon van Gent in 1817 (nr. 168). Het werk is heden in het bezit van het Oranje Nassau Museum, gevestigd in het Prinsenhof te Delft (afb. 6)²¹. Vanzelfsprekende rekende Van Bree op de bescherming van de Erfprins en eveneens op een bestelling die het doopsel van zijn zoon zou gedenken. De bestelling kwam nooit, het werk bleef als schets, maar de schilder kreeg de bescherming die hij verwachtte. Zoals wij reeds aangetoond hebben, huldigde op

9 oktober 1817 de erfprins Willem Frederik de nieuwe universiteit van Gent, opgericht door zijn vader Willem I, plechtig in. Van Bree die geen enkele gelegenheid liet voorbij gaan om in de gunst te komen van de nieuwe vorsten, woonde zeker de plechtigheid bij, want wij lezen in de *Gazette van Gend van Maendag 13 oktober 1817* dat *Den Heer van Bree heeft in het verblijf van den erfprins hier te Gend den brevet ontfangen van schilder van Z.K.H.* Zoals hij de schets maakte van het doopsel van de prins te Brussel in de hoop op een bestelling van het groot herdenkingsdoek, zo ook moeten wij er niet aan twijfelen dat hij in dezelfde zin de plechtigheid te Gent wilde vastleggen voor

de eeuwigheid en dat hij de schets maakte die nu toebehoort aan het Rijksmuseum. De stijl van de kompositie staat trouwens zeer dicht bij de afbeelding van het *Doopsel*.

Op het Gents Salon van 1820 prijkte het enorme doek met de voorstelling van *Willem van Oranje die tussenkomt ten gunste van de Katholieken*²². Het was besteld geworden door Willem I, nadat hij te Gent de schets gezien had bij Baron de Keverberg die hem ook de schilder voorstelde. Hij schonk het werk aan de stad Gent in 1826 (afb. 7)²³.

In 1820 ook schilderde Van Bree in enkele dagen het schilderij *De plechtige uitreiking van prijzen aan de laureaten van de Tentoonstelling van Nationale Nijverheid te Gent op 24 augustus 1820*. Dit schilderij werd aan Koning Willem I geschonken²⁴. In 1821 bezocht Van Bree voor de eerste maal Italië; vergezeld van zijn leerling Ferdinand De Braekeleer (1792-1883) bezocht hij Parijs, Lyon, Turijn, Milaan, Parma, Bologna en Firenze. Hij komt te Rome aan op 5 augustus en wordt ontvangen door Paus Pius VII. De Heilige Vader laat zich door de meester portretteren en schenkt hem de Ridderorde van het Gulden Spoor.

De overstroming van 4 februari 1825 was eens te meer een nieuwe gelegenheid voor Van Bree om zijn talenten ten dienste te stellen van de Koninklijke Familie. Hij schetste *De Prins van Oranje bezoekt de slachtoffers van de watersnood in het Aalmoezeniers Weeshuis te Amsterdam*, doek dat eveneens bewaard wordt in het Rijksmuseum (afb. 8)²⁵. Bij de verkoop van zijn atelier te Amsterdam in 1840 was onder nr. 7 ook nog een werk van zelfde afmetingen aanwezig met als titel *De watervloed van 4 februari 1825 in Noord-Holland, voorgesteld bij maanlicht*.

In december 1825 ontving Van Bree van de regerende Groot-Hertog van Saxe-Weimar, uit erkentelijkheid voor zijn schilderij *Rubens te midden zijner leerlingen* die hij voor hem had gemaakt, een gouden snuifdoos versierd met briljanten²⁶. Waarschijnlijk moest dit doek een pendant vormen met het werk dat de Groot-Hertog reeds in 1819 besteld had en dat voorstelde *Rubens vooral te vertrekken naar Italië wordt voorgesteld aan Justus Lipsius door Mevrouw Moretus, de dochter van*

Plantijn, schilderij dat deel uitmaakte van het Salon van Gent²⁷ in 1820.

In 1829 schonk de Koning van de Nederlanden aan het Museum van Antwerpen *De Dood van Rubens*²⁸. Het was een werk door Van Bree geschilderd in 1827, het jaar waarin hij de schilder Guillaume Herreyens (1743-1827) opvolgde als Directeur van de Academie. De kunstenaar zal aan het hoofd blijven van deze instelling tot aan zijn overlijden op 15 december 1839²⁹.

Van Bree leefde in een overgangperiode, zowel uit politiek als artistiek oogpunt, en zijn werk is hiervan een trouwe weerspiegeling. Enerzijds onder de invloed van David, kondigt het anderzijds reeds het Romantisme aan. Door de weergave in zijn schilderijen van de grote historische gebeurtenissen is hij een belangrijke getuige van zijn eeuw.

Noten

¹ Cat. nr. 617-A-3; Inv. nr. A 4088. Als: *Bijeenkomst, vermoedelijk in een der Belgische steden, waar namens Koning Willem I een proclamatie plaats vindt*. Eikehout, 52 × 66 cm. *Herkomt: Dr. Med. Heinz Egon Thobald, Wuppertal-Barmen. Gekocht bij kunsthandel Franz Hardy, Bendorf-Rhein.*

² Henri Nowé, *Het stadhuis van Gent*, Gent 1949, pp. 26-28.

³ *Gazette van Gend*.

⁴ Rijksuniversiteit Gent, 1817-1967, *Gent 1967*, p. 81.

⁵ Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse Rijksuniversiteit; Extra-nummer van *De Brug*, Gent, oktober 1967, p. 12.

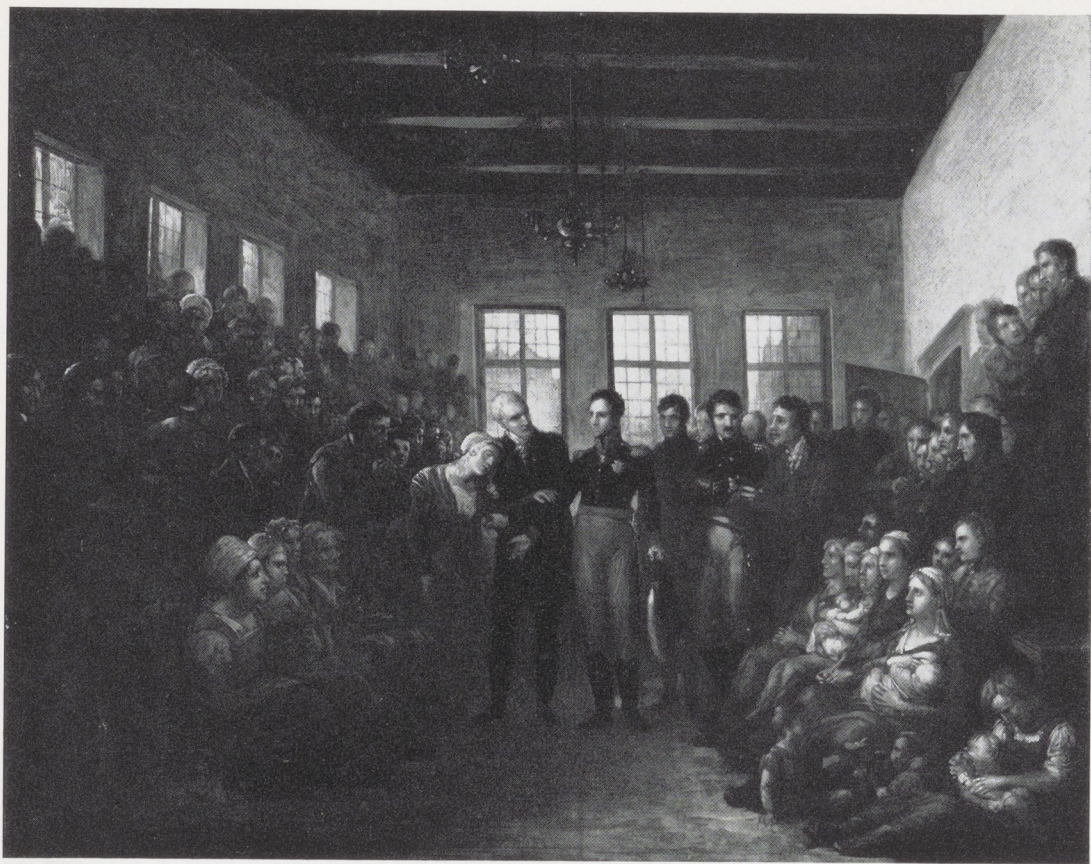
⁶ *De Rijksuniversiteit te Gent 150 jaar*, Gent 1967, cat. nr. 9.

⁷ *Idem*, nr. 8. Algemeen Rijksarchief, Den Haag, 2657/310.

⁸ *Cat. veil. Antwerpen, 26-2-1852*, nr. 1; *Van den Branden, Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool*, Antwerpen 1883, p. 1320.

⁹ *Scheepvaartmuseum, Antwerpen. Doek, 372 × 610 cm. A. H. Cornette, Iconographie d'Anvers, 1933*, pl. LXXX. A. Fischer, *Napoléon et Anvers 1933*, p. 54. P. Charliat, *Notice historique sur le tableau de Van Bree 'Entrée de Napoleon Bonaparte ... à Anvers, 18 juillet 1803'*, Anvers 1930.

¹⁰ *Het Cabinet des Dessins du Musée du Louvre bewaart 119 portretten, getekend naar het leven, van de personages die voorgesteld zijn op het schilderij. Het is een schenking van de weduwe van de kunstenaar in 1844. Twaalf andere portretten (tekeningen) bevinden zich in het Plantin-Moretus te Antwerpen. Frits Lugt, Inventaire général des*

Afb. 8. Mathieu-Ignace van Bree. De Prins van Oranje bezoekt de slachtoffers van de watersnood in het Aalmoezniers Weeshuis te Amsterdam, 14 februari 1825. Rijksmuseum, Amsterdam.

dessins des écoles du Nord; Musée du Louvre, Paris 1949, pp. 7-16, nr. 236-354. Edouard Michel, Quelques dessins inédits de M. Van Bree, Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique, 1926, pp. 215-225.

¹¹ Ad. Siret, Ignace Van Bree, Biographie Nationale, II, 1868, p. 929. Félix Bogaerts, Esquisse d'une Histoire des Arts en Belgique... jusqu'à 1840, Anvers 1841, p. 177.

¹² J. Van den Branden, op. cit., p. 1328. Overgeschilderd in 1815 bij de val van Napoleon. Het doek werd gerestaureerd, maar de figuren van Napoleon en Josephine werden verwijderd.

¹³ Cat. veil. Antwerpen, 26-2-1852, nrs. 1 en 11.

¹⁴ Kon. Museum voor Schone Kunsten, Brussel. Doek, 58 × 76 cm. Dépôt in het Legermuseum, Brussel.

¹⁵ Van den Branden, op. cit., p. 1364.

¹⁶ J. Steur, Van Bree en zijn schilderij van de Doop van Koning Willem III, Jaarverslag van de Vereniging 'Oranje Nassau Museum' te Delft, 's-Gravenhage, 1962,

p. 34, afb. p. 30. Beschadigd, gedurende de gebeurtenissen van 1830 werd het doek op de zolder van het stadhuis geplaatst tot in 1874. Zorgvuldig gerestaureerd versiert het nu het Provinciaal Paleis van Hasselt. Dépôt van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Brussel, Inv. nr. 1006. Doek, 215 × 150 cm.

¹⁷ Nu in het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen, nr. 130. Hoog 130 cm.

¹⁸ Stedelijk Museum 'De Lakenhal', Leiden, nr. 46. Doek, 430 × 574 cm.

¹⁹ J. Steur, op. cit., pp. 29-34.

²⁰ Deze kerk stond vroeger op de De Brouckère Plaats. Na de afbraak werd de voorgevel gebruikt voor de nieuwe kerk van de H. Drieuldigheid in de Bailliestraat te Elsene (Brussel).

²¹ J. Steur, op. cit., afb. p. 31; Oranje Nassau Museum, Delft. Doek, 74 × 96 cm.

²² Catalogus van het Salon, Gent 1820, nr. 8. Gesig-

neerd en gedateerd 1819. Doek, 430 × 620 cm. Norbert Cornelissen, *Guillaume I intercédant, en 1578, pour les catholiques, devant Hembyse et les factieux de Gand*, Gand 1820. Roger Marijnissen en Jérôme Seghers, *Het verdoeken van grote schilderijen*, Bulletin van het Kon. Instituut van het Kunstpatrimonium, Brussel, II, 1959, pp. 67-72. De originele tekening voor dit schilderij was op de verkoping van het atelier Van Bree, Antwerpen, 26-2-1852, nr. 11. De schets voor hetzelfde werk, tentoon gesteld op het Salon van Gent onder nr. 131, kwam op de verkoping van het atelier van Van Bree te Amsterdam in 1840 onder nr. 8 (paneel, 69 × 87 cm) alsook in de *Catalogue des tableaux . . . formant la seconde partie de la Galerie de feu Sa Majesté Guillaume II . . . dont la vente aura lieu le mardi 9 septembre 1851 et jours suivants au Palais de feu Sa Majesté à La Haye* onder nr. 204 (paneel, 67 × 86 cm). Het werk dook terug op bij een openbare veiling te Parijs op 10-12-1943. Het schilderij werd gereproduceerd in lithographie, maar de steen brak gedurende het drukken middendoor en zo komt het dat er maar een tiental exemplaren van gedrukt zijn.

²³ Norbert Cornelissen, op. cit., p. 50 noot 10.

²⁴ *Gazette van Gend*, Maandag 28 augustus 1820; idem, Donderdag 21 september 1820: Deze schilderij werd heden ingepakt om naar Den Haag gezonden en aan den Koning geoffert te worden. Het Museum van de Bijloke te Gent bezit een schilderij van M. van Bree met dezelfde voorstelling (Inv. nr. 508; doek 76 × 120,5 cm). Het komt uit de verzameling Goetghebuer en kwam in 1845 in bezit van de stad.

²⁵ Rijksmuseum, Amsterdam, cat. nr. 618. Doek, 64,5 × 80 cm.

²⁶ *Gazette van Gend*, 8 december 1825.

²⁷ *Salon van Gent*, 1820, cat. nr. 9.

²⁸ Kon. Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen, inv. nr. 1142. Doek, 290 × 363 cm. Gesigneerd en gedateerd 1827.

²⁹ *Gazette van Gend*, Woensdag 18 december 1839.